

Штрихи до портрета черкаського історика і краєзнавця Миколи Бушина

“Кожна людина – це історія, не схожа ні на яку іншу”.

К. Алексіс

У статті розглянуто основні етапи життя, педагогічної та історико-краєзнавчої діяльності доктора історичних наук, професора Миколи Івановича Бушина, проаналізовано основні творчі здобутки відомого черкаського вченого та дослідника-краєзнавця.

Ключові слова: краєзнавство, вчений, професор, історико-краєзнавчі книги.

Микола Іванович
Бушин

10 березня 2013 р. виповнилось 75 років від дня народження неординарної, і водночас, надзвичайно працьовитої людини, невтомного та енергійного громадського діяча, доктора історичних наук, професора, академіка Української академії історичних наук, заслуженого працівника освіти України, завідувача кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету (ЧДТУ), Стипендіата Президента України, почесного громадянина смт. Лисянка Черкаської області Миколи Івановича Бушина.

Всіх, хто знає професора М.І. Бушина, без перебільшення приваблюють його такі позитивні риси як швидкість дій, мобільність, об'єктивність, щирість в оцінці людей, програм, явищ, вміння передбачати наслідки рішень, що приймаються, інтелігентність, чесність і порядність, ерудиція, вміння працювати з людьми.

Творчі пошуки М.І. Бушина, як зазначає історіограф В.В. Гоцуляк, припадають на два якісно відмінні етапи: “З одного боку, разом з іншими істориками другої третини ХХ ст., вчений підводив ризику під радянською історіографією. З другого – М.І. Бушин, як переконаємося, плідно працював і працює протягом останніх двадцяти років у полі сучасної історії України. Вчений займає суголосну цьому часові з окремими винятками, і це цілком природно, позицію у питаннях історичної дидактики, напрямків історичного дослідження, популяризації історичних знань, особливо знань з історії України іноземними мовами та ін.

У цій сфері вчений прагне ширше охопити історичний матеріал, піднятися до широких узагальнень, відобразити історію народу крізь призму боротьби за світле майбутнє. Однак історична канва по собі ще не стає сюжетом, простим слідуванням фактам історії. За допомогою узагальнення і конкретизації історичних явищ історик зображує й історичні особистості даної епохи в якій він віддано працював і суспільне середовища, яке наклало на його особистість певний відбиток” [41, с.41].

Як цілком справедливо стверджує голова Національної спілки краєзнавців України, д.і.н., професор, член-кореспондент НАН України О.П. Реєнт: М.І. Бушин “...без упередження розкриває минуле – таке, яке воно було насправді. Йому вдається максимально повно відтворити історичний колорит доби. Адже саме достовірність є необхідною передумовою розвитку історії як науки. Дуже важливо, – продовжує учений, – що у своїх працях Микола Іванович усуває “білі плями” в минулому, розглядає події, які або замовчувалися, або були свідомо перекручені” [41, с.41; 52, с. 9].

Чуйність і повага у взаємовідносинах з колегами, студентами, їх батьками, постійна турбота про удосконалення навчального процесу в ЧДТУ, в якому професор М.І. Бушин незмінно працює з листопада 1990 р. – принесли йому визнання та пошану. У навчальному закладі вчений працював на різних керівних посадах – був заступником директора з навчально-виховної роботи, проректором по роботі з іноземними студентами, деканом факультету по роботі з іноземними студентами, завідувачем кафедри українознавства та історії. З червня 2001 р. – завідує кафедрою історії України [53, с. 18].

Професора шанують як висококваліфікованого викладача і науковця. Його лекції і семінарські заняття відзначаються глибоким змістом і науковістю, є великою школою справжнього професіоналізму і педагогічної майстерності. Вагомим внеском у вітчизняну історичну науку є наукові праці вченого з історії України та світової історії.

Особливо хочемо відзначити внесок М.І. Бушина у підготовку професіоналів-істориків, адже під науковим керівництвом вченого на сьогодні підготовлено 30 кандидатів історичних наук з різних галузей історичної науки, а на очолюваній вченим кафедрі захищено 45 кандидатів історичних наук [62, с. 74]. Шість учнів М.І. Бушина стали докторами історичних наук.

Сіючи розумне, добре, вічне, М.І. Бушин підіймає національну самосвідомість співвітчизників вже не одне десятиліття, несе у близьке та далеке зарубіжжя перлини української історії та культури.

Народився М.І. Бушин 10 березня 1938 р. в с. Маріца Льговського району Курської області (Російська Федерація) в сім'ї селянина. З дитинства мріяв про майбутнє військового моряка, але не склалося. Після закінчення середньої школи трудову діяльність розпочав у Донбасі, працюючи вибійником у Лисичанській шахті № 7. Проїшов військову службу у збройних силах радянської армії на західних кордонах України [53, с. 13].

Після закінчення Ужгородського державного університету у 1965 р. Микола Бушин був направлений вчителем історії і суспільствознавства Новослобідської середньої школи Путивльського району Сумської області, в село, де в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. С.А. Ковпак формував свій партизанський загін. Педагогічний колектив тепло і привітно зустрів молодого фахівця, якому довірив викладати історію у старшокласників. На своїх уроках уміло використовував краєзнавчий матеріал, знайомив учнів з героями війни. З учнями одинадцятого класу він проводив різні конференції, де вони виступали з повідомленнями перед своїми батьками. І хоча на Сумщині пропрацював один рік, проте заслужив повагу від колег, жителів села та учнів [62, с. 63-64].

У 1966 р. М.І. Бушин переїздить за місцем роботи дружини Ольги Сергіївни у смт. Лисянка Черкаської області. Тут почав працювати вчителем історії і фізичного виховання у Лисянській восьмирічній школі (нині Лисянська загально-

освітня школа I-III ступенів №2 ім. С.Г. Савранського). В школі він разом з учнями займався краєзнавчою роботою. Збирали експонати для майбутнього районного краєзнавчого музею. Працюючи на освітянській ниві, не забував про науку, зацікавленість до якої прищепили М.І. Бушину викладачі з Ужгородського державного університету М.М. Лелекач, І.Г. Шульга, С.О. Міщенко, І.М. Гранчак, М.В. Арсентев, Г.В. Марченко та В.І. Ілько [62, с. 64].

Із 1967 до 1988 рр. М.І. Бушин працював у партійних структурах Черкащини районного та обласного рівнів. Досвід суспільно-політичної роботи серед жителів області, зустрічі з простими людьми, сприйняття їх життєвих проблем, як власних, завжди породжували в нього бажання прийти на допомогу, зарадити тим, хто потрапив у скруту чи немилість чиновника [60, с. 74].

У 1976 р. М.І. Бушин захистив кандидатську дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук на тему "Партійне керівництво культурним будівництвом на селі" (Київський університет ім. Т.Г. Шевченка), а через дванадцять років, у 1988 р. в Академії суспільних наук при ЦК КПРС відбувся захист докторської дисертації на тему: "Фактори соціально-культурного розвитку сучасного радянського села (на матеріалах Української РСР)" [46, с. 7-8].

З грудня 1988 р. до листопада 1990 р. М.І. Бушин професор Черкаського державного педагогічного інституту імені 300-річчя возз'єднання України з Росією (нині Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького). З листопада 1990 р. працює в ЧДТУ [42, с. 233].

В творчості, як і в громадській діяльності М. І. Бушина яскраво окреслюється краєзнавча (регіональна) тематика, присвячена вивченню та збереженню історико-культурної спадщини Черкащини.

У 1967 р. М.І. Бушин виступив ініціатором створення і був першим директором Лисянського районного краєзнавчого музею Черкаської області [51, с. 3; 53, с. 14]. У зв'язку з підготовкою до відзначення 50-річчя Радянської влади та згідно заходів бюро Лисянського райкому партії і виконкому районної Ради депутатів трудящих "Про виявлення та впорядкування історичних пам'яток на території Лисянського району" 12 травня 1967 року (протокол №33 п.13) була прийнята постанова "Про організацію музейної кімнати в смт. Лисянка в приміщенні районної бібліотеки для дорослих і

музейних кімнат в селах району”. Згодом створено Раду по організації музейної кімнати в смт. Лисянка в складі 11 осіб [64, с. 111, 113]. Головою Ради по організації музейної кімнати було затверджено М.І. Бушина, на той час учителя історії Лисянської восьмирічної школи, який разом з учнями на той час мав певні напрацювання в музейній сфері.

На сьогодні, за активної не лише наукової, але й організаційної та матеріально-фінансової підтримки М.І. Бушина Лисянський районний краєзнавчий музей став значним центром історико-краєзнавчого та суспільно-культурного життя міста і району.

У 1998 р. за безпосередньої участі М.І. Бушина створений Музей історії Черкаського інженерно-технологічного інституту (нині – ЧДТУ), директором якого на громадських засадах він є з 10 березня 1998 р. [2; 41, с. 42]. Крім того, М.І. Бушин є автором (співавтором) двох історико-краєзнавчих видань про історію та вчених Черкаського державного технологічного університету [48; 59].

У 2004 р. М.І. Бушин власним коштом відкрив Меморіальну кімнату-музей в Лисянській загальноосвітній школі № 2, присвячену відомому на Черкащині педагогу С.Г. Савранському і продовжує піклуватись ним і понині [53, с. 14]. М.І. Бушин хоч раз, а здебільш і по декілька раз на місяць приїждить до Лисянки познайомитись із станом справ Лисянського районного краєзнавчого музею та Кімнати-музею. Турбується про поточні питання, спілкується з учнями та педагогами. Слід відзначити, що професор ніколи не приїжджає з “пустими руками”. Завжди везе якийсь подарунок. І до того ж, як правило, подарунки ці мають неабияку культурну та історичну цінність. Так, наприклад, у вересні 2012 р. професор привіз в подарунок районному музею 200 з лишнім томів унікальної серії “Жизнь замечательных людей” книги якої, незважаючи ні на які політичні, історичні, економічні катаклізми, виходять в світ протягом більш ніж півстоліття. А всього вчений передав до бібліотеки районного музею близько 600 книг різного напрямку [50, с. 54]. За власні кошти допомагає музею проводити ремонти.

Аналіз наукової спадщини М.І. Бушина свідчить, що вся вона, в основному, присвячена історії України. Наукові праці вченого народжені потребами розвитку українського народу та його багатогранної культури. Росіянин за національ-

М. І. Бушин з директором Інституту історії України НАН України академіком НАН України В. А. Смолієм. 2011 рік.

ністю, М.І. Бушин усе своє свідоме життя прожив в Україні, переймаючись її проблемами, стверджуючи громадянське кредо: “Україна – моя Батьківщина, моя рідна земля”.

Однією із перших ґрунтовних праць, керівником авторського колективу якої був М.І. Бушин (у книзі висвітлюються специфічні аспекти історичного, а особливо політичного розвитку українських земель, в т.ч. і Черкащини), є монографія «Становлення української державності в XVII ст.: Богдан Хмельницький та його спадкоємці», яка побачила світ у 1998 р. [45, с. 118]. Ця книга – це одна із перших спроб у вітчизняній історіографії дослідити еволюцію козацької державності Запорозької Січі, розширити й систематизувати наукові знання з історії державно-політичного устрою України другої половини XVII ст. Автори монографії розкрили витoki, особливості та суперечності суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку України – Гетьманщини. Науковці висвітлили діяльність українських гетьманів та проаналізували економічний стан та соціальні трансформації тогочасного суспільства. Чільне місце у книзі відводиться аналізу політичної діяльності гетьманів Б. Хмельницького, І. Виговського, Ю. Хмельницького, І. Брюховецького, П. Дорошенка, Д. Многогрішного, І. Самойловича, І. Мазепи [56].

У 2001 р., М.І. Бушиним започатковано видання серії історико-краєзнавчих книг “Черкаський край в особах. 1941 – 2001 рр.” [47, с. 4]. Ідея започаткувати написання цієї серії книг

*

М.І. Бушин у колі друзів
(на фото зліва направо:
д.і.н., професор,
член-кореспондент
НАН України,
голова Національної
спілки краєзнавців
України О.П. Реєнт,
д.і.н., професор
О.І. Гуржій,
д.і.н., професор
В.М. Лазуренко).
14.06.2013 р.

*

виникла напередодні 10-ї річниці незалежності України, а остаточно затвердилася після X Всеукраїнської наукової конференції з історичного краєзнавства «Історія міст і сіл України в контексті регіональних досліджень», яка відбулася у м. Донецьк 28-29 вересня 2001 р. та була підтримана головою Всеукраїнської спілки краєзнавців, академіком НАН України П.Т. Троньком [46, с. 200].

У книгах серії «Черкаський край в особах. 1941-2001 рр.» зібрані матеріали про Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, Повних кавалерів орденів Слави, героїв афганської війни, людей, які нагороджені орденом Леніна, осіб, яким присвоєно почесні звання. У виданнях зібраний матеріал про вчених, письменників, славетних людей (артистів, краєзнавців, композиторів, художників тощо). Окремий розділ присвячений здібним керівникам, організаторам, господарям. У кожній книзі історико-краєзнавчого видання подається короткий історично-краєзнавчий екскурс про історичні місця кожного району Черкащини, а також хронологія найважливіших подій, що відбулися в тому чи іншому районі області в період з 1941 по 2001 рр. На сьогодні побачили світ 15 книг [4; 6-8; 13-16; 18-19; 25; 27; 33-34; 38]. Крім того, підготовлені і чекають своєї черги (за браком коштів) ще 5 книг. Працюючи над вищезгаданою серією, професор М.І. Бушин та його колеги-одномудці провели велику за обсягом науково-дослід-

ницьку роботу зі збору й опрацювання матеріалів, значна частина яких досі була невідома широкому загалу. Насиченість фактичним матеріалом, оригінальність викладу робить книги серії «Черкаський край в особах. 1941-2001» привабливими для читачів і, що, безумовно, сприятиме розширенню їхніх знань про рідний край та його людей, виховуватиме повагу до власної історії, формуватиме високі громадянські якості. Рецензентом цієї серії книг виступив академік НАН України, Герой України П.Т. Тронько [55, с. 49].

Помітним явищем у науковому житті Черкащини стало видання у 2003 р. під науковим керівництвом професора М.І. Бушина навчального посібника для загальноосвітньої школи I-III ст. Черкаської області «Історія Шевченкового краю: 1939-2002 рр.» [61]. Навчальний посібник присвячений подіям, що відбулися на території Черкащини від початку Другої світової війни до здобуття Україною незалежності та сьогодення. Посібник знайшов схвальний відгук в Інституті історії України НАН України [11].

У 2004 р. з-під пера М.І. Бушина та доцентів В.М. Лазуренка і І.Ю. Мащенко побачила світ монографія «На вітрилах державності. Особливості становлення та розквіту української державності в добу Національної революції середини XVII ст.: політичний та соціально-економічні аспекти» [30]. В даному виданні розкрито аспекти державно-політичного устрою України в середині XVII ст., проаналізовано

економічний потенціал українських земель в часи Національної революції середини XVII ст. Особливу увагу науковці зосередили на соціальному розвитку українського суспільства в середині XVII ст. Окремо проаналізували історичну обумовленість ролі Черкащини, як епіцентру Української національної революції середини XVII ст. В цьому аспекті детально розглянули роль Чигиринщини, як колиски українського державотворення.

В 2004 р. вийшла друком ще одна монографія «Розвиток української культури в добу Національної революції середини XVII століття», співавтором якої є професор М.І. Бушин [31]. Видання присвячене висвітленню розвитку української культури в добу Української національної революції середини XVII ст.

Помітне місце в історико-краєзнавчих дослідженнях М.І. Бушина відводиться темі Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. Цим самим професор своїми працями засвідчує про свою глибоку вдячність і повагу до тих радянських воїнів, які відстоювали свободу і незалежність Вітчизни у боротьбі з фашизмом. У 2005 р. з під пера М.І. Бушина та його колег А. І. Лисенко і Р. К. Загоріної побачило світ документальне видання «Велика Вітчизняна війна 1941-1945 років та Черкащина. Герої Радянського Союзу та повні кавалери ордена Слави» [40, с. 38; 17].

Опис братських могил воїнів Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр., що знаходяться на території Черкаської області, можна знайти в книзі «Велика Вітчизняна війна 1941-1945 років та Черкащина. Братські могили» [5], написаної професором М. І. Бушином, працівником Черкаського обласного краєзнавчого музею Г. І. Березняком та доцентом А. І. Лисенко.

Помітним явищем у краєзнавчому житті Черкащини став вихід у світ у 2005 р. історико-краєзнавчої книги «Черкаси 1954-2004», присвяченої 50-річчю Черкаської області, керівником авторського колективу якої є М.І. Бушин [32].

У 2006 р. М.І. Бушин та В.М. Лазуренко видали книгу «Витоки державності. Чигиринщина» [26], в якій розповідають про історію чигиринського краю від найдавніших часів до сьогодення.

М.І. Бушин є автором (співавтором) ряду історико-краєзнавчих досліджень, присвячених висвітленню життєвого та наукового шляху відомих українських істориків І.О. Гуржія та І.Г. Шульги [1; 12].

У 2010 р. з під авторського пера М.І. Бушина, О.І. Гуржія і А.Г. Палія побачила світ історико-краєзнавча книга «Уманщина: історичні портрети, події, факти» [58]. Чимало історико-краєзнавчих робіт, які вийшли з-під пера М.І. Бушина присвячені дослідженню творчості та увіковіченню пам'яті Т.Г. Шевченка [22-24].

Під науковим керівництвом М.І. Бушина на очолюваній науковцем кафедрі історії України ЧДТУ у 2011 р. започаткований регіональний проєкт «Сучасна енциклопедія Черкащини» [62, с. 68]. Це грандіозна робота, яка потребує багато часу та зусиль. Енциклопедія буде складатися з декількох томів, два з яких вже побачили світ у 2012 р. Ці два томи охоплюють літери: А, Б, В, Г [43]. У 2012 р. на кафедрі також започатковано науково-популярну історико-краєзнавчу серію книг «Обереги Черкащини» [9-10; 20-21; 28-29; 35-37; 39].

У 2012 р. за редакцією М.І.Бушина і О.І. Гуржія видано навчальний посібник «Історія України. Проблемні лекції» [42, с. 233]. На початку 2013 р. з-під пера М.І. Бушина, А.І. Гнідаш, Т.С. Калашника вийшов з друку довідник школяра «Історія Стародавнього світу» [3].

До кінця 2013 р. заплановано видання наступних навчальних посібників, науковим керівником яких є професор М.І. Бушин – «Історія української культури. Мистецький вимір», «Історія української культури. Курс лекцій», «Нариси історії Шевченкового краю. З найдавніших часів до початку XX ст.»; «Нариси історії Шевченкового краю. Від початку XX ст. до сьогодення»; «Черкащини славетні імена» [62, с. 68]. Подано до друку книгу «Тут, над Дніпром», присвячену 200-річчю від дня народження великого сина українського народу Т.Г. Шевченка.

Професор ніколи не зупиняється на досягнутому. В 2005 р. заснував і очолив громадську організацію «Товариство істориків Черкащини ім. І.О. Гуржія» метою якої є об'єднання істориків, вчителів історії з метою вивчення минулого та сьогодення Черкащини [46, с. 164].

М.І. Бушин автор та співавтор 300 праць (статей, брошур, монографій, навчальних посібників, словників). Серед них: 32 монографії, з них 14 індивідуальних, 14 навчальних посібників, в тому числі з історії України китайською, німецькою та англійською мовами. Нині триває переклад бенгальською мовою [62, с. 68]. Про професора М.І. Бушина є згадки у багатьох виданнях. Серед них: «Хто є хто в українських суспільних науках» (1998); «Імена України.

Біографічний щорічник» (1999), «Україна на межі тисячоліть. 500 впливових особистостей» (2000), «Енциклопедія Сучасної України» (2004), «Кращі науково-педагогічні працівники ВНЗ України» (2006), «Хто є хто в Україні», «Науковці України – еліта держави» (Т.2, 2012) [41, с. 38 – 39].

М.І. Бушин є дійсним членом Української академії історичних наук (з 1999 р.) [57, с. 41].

Нагороджений: Грамота Президії Верховної Ради УРСР (1988); «Людина року – 1998» (Американський Біографічний Інститут); Премія імені професора І.Г. Шульги (2003); Почесна грамота Лисянської районної ради (2004); Почесна грамота Управління у справах преси та інформації Черкаської ОДА (2004); Диплом першого ступеня Лауреата фестивалю мистецтв – 2004 (2004); Почесна грамота Черкаської обласної ради (2005); премія «Прометей» Черкаської обласної організації НСЖУ (2006); ювілейна медаль «20 років Незалежності України» (2011); свідоцтво «Почесний краєзнавець України» (2013).

Особливо приємним для професора М.І. Бушина став 2007 рік. В цей рік держава відзначила вченого почесним званням «Заслужений працівник освіти України».

Указом Президента України від 12 травня 2009 р. «Про призначення державних стипендій видатним діячам науки» М.І. Бушину призначена державна стипендія (13 квітня 2012 р. стипендія продовжена на новий термін) [46, с. 12].

Говорячи про М.І. Бушина, як про дослідника історії Черкащини, хотілось би сказати і про те, що професор проводить активну просвітницьку роботу на Черкащині, відвідує з просвітницькою метою школи районів області, дарує їхнім бібліотекам власні видання.

Звертаючись до непересічної постаті М.І. Бушина як ученого, хотілося б відзначити його здатність гуртувати навколо себе людей, надихати їх великою благородною метою – досліджувати історію своєї рідної української землі. А це має велике значення для виховання молодих науковців. Саме завдяки цим надзвичайно цінним у науці якостям, коли в особі маститого вченого поєднується науковий лідер і чуйна людина, в ЧДТУ на кафедрі історії України, яку очолює М.І. Бушин, сформувалася справжня наукова школа із числа його вихованців, яка вже дала Черкащині чимало висококваліфікованих молодих дослідників в одній із найскладніших для об'єктивного відтворення дійсності гуманітарних дисциплін – вітчизняній історії.

Найкращі учні М.І. Бушина в знак поваги і вдячності до свого наставника і вчителя 19 грудня 2005 р. заснували Благодійний фонд імені професора Миколи Бушина «Історична спадщина», метою якого є об'єднання зусиль істориків України у сприянні формуванню демократичної держави, підвищенню ролі та авторитету історичної справи в суспільстві і державі, сприяння розвитку історичної діяльності, захист і підтримка вчених-істориків, поширення традицій української історичної справи, розвитку і поглибленню міжнародних зв'язків істориків [63, с. 169]. Благодійним фондом щорічно 10 березня в день народження М.І. Бушина вручається премія за кращі наукові роботи та інші історико-краєзнавчі здобутки в напрямку дослідження минулого нашої держави, розмір якої на 2013 р. становить 12 тис. грн. Крім цього Лауреату премії вручається диплом, настільна срібна медаль і нагрудна срібна медаль. Першу премію вручено в день 70-річчя Миколи Бушина – 10 березня 2008 року. Фонд регулярно проводить регіональні конкурси для обдарованої молоді, учнів шкіл, вшановує молодих науковців-істориків, працівників музейних установ, журналістів та ін. Крім того фонд піклується наповненням Меморіальної кімнати-музею в загальноосвітній школі I-III ступенів № 2 ім. С.Г. Савранського в смт. Лисянка Черкаської області. Головою Комітету Благодійного фонду імені професора Миколи Бушина «Історична спадщина» є д.і.н., професор Т.Д. Чубіна.

Колектив очолюваної М.І. Бушином кафедри історії України ЧДТУ співпрацює з науковцями інших навчальних закладів України, Росії, Білорусії. Кафедра з 2005 р. є ініціатором проведення в смт. Лисянка Черкаської області щорічної науково-практичної конференції, що має назву «Савранські читання», присвячені видатному педагогу Лисянщини С.Г. Савранському. По результатам конференції видаються збірки матеріалів [46, с. 177-178; 54].

Історика М.І. Бушина дуже важко недооцінити. Навіть послідовні його недруги визнають в ньому такі людські якості, які роблять честь будь-якому вченому. Все, що вчений робив і робить, робить з пристрасстю, віддаючи улюбленій справі всього себе без останку.

Викладачами кафедри історії України, очолюваної М.І. Бушином, проводяться дослідження в рамках держбюджетної теми «Історія української державності» та «Сучасна історія

України: регіональний аспект». Результатом цих досліджень є вихід друком низки монографій.

Розуміючи, що буде знесений невблаганним потоком «часу», М.І. Бушин, докладаючи максимум зусиль, прийняв мудре рішення передати свої особисті документи на зберігання в Державний архів Черкаської області, щоб його науковий та просвітницький доробок могли використати нащадки в майбутньому. Таким чином, був сформований особовий фонд М.І. Бушина в Державному архіві Черкаської області у склад якого увійшли матеріали його наукової та творчої діяльності, листування, біографічні та осо-

бисті документи, матеріали службової, політичної та громадської діяльності, документи про М.І.Бушина, фото,-відеодокументи та альбоми, книги [44, с. 303; 65].

Не можна словами оцінити те добро, яке несе М.І. Бушин людям, які його дійсно цінують, шанують, люблять. Йому заздять, але заздять «по-доброму». Заздять його оптимізму, його любові до життя, вірності своїм ідеалам, кількості його учнів. А ще – мудрості. І не тому, що із званням, а тому – що багато бачив, знає і розуміє. А Микола Іванович Бушин просто робить свою справу – поспішає творити добро.

Джерела та література

1. Бушин М.І. Історик Іван Гуржій у колі рідних і колег. Спогади, документи, статті про вченого / Бушин М.І. – Черкаси, 2008. – 335 с.
2. Бушин М.І. Пам'ять, дарована майбутньому. Музей історії Черкаського державного технологічного університету / Бушин М.І. – Черкаси, 2010. – 110 с.
3. Бушин М.І. Історія Стародавнього світу. Довідник школяра / Гнідаш А.І., Калашник Т.С. – Черкаси: ЦНТЕІ, 2013. – 277 с.
4. Бушин М.І. Черкаський край в особах. 1941-2001. Лисянщина. Книга 1 / Бушин М.І. – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2002. – 352 с.
5. Бушин М. І. Велика Вітчизняна війна 1941-1945 років та Черкащина. Кн. 2: Братські могили / Бушин М. І., Березняк Г. І., Лисенко А. І. – Черкаси: Вертикаль, ПП Кандич С. Г., 2005. – 398 с.
6. Бушин М.І. Черкаський край в особах. 1941-2001. Монастирищина. Книга 12 / Бушин М.І., Бойко О.О., Волошенко І.І. – Черкаси: ЦНТЕІ. – 2005. – 544 с.
7. Бушин М.І. Черкаський край в особах. 1941 – 2001. Маньківщина. Книга 7 / Бушин М.І., Вовкотруб Ю.М. – Черкаси: ЦНТЕІ, 2004 – 387 с.
8. Бушин М.І. Черкаський край в особах. 1941 – 2001. Місто Канів. Книга 14 / Бушин М.І., Вовкотруб Ю.М. – Черкаси: ЦНТЕІ. – 2011. – 352 с.
9. Бушин М.І. Кований із криці. Корсунщина. Науково-популярна серія «Обереги Черкащини». Кн. 8 / Бушин М.І., Вовкотруб Ю.М., Тептюк Л.М. – Черкаси, 2012. – 341 с.
10. Бушин М.І. Сонце над Тікичем. Лисянщина. Науково-популярна серія «Обереги Черкащини». Кн. 10 / Бушин М.І., Вовкотруб Ю.М., Тептюк Л.М. – Черкаси, 2012. – 176 с.
11. Бушин М. І. Історія Шевченкового краю: 1939-2002 рр. Навчальний посібник з історії / Бушин М. І., Гудачкова Н. В., Лазуренко В. М., Лисенко А. І. – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2003. – 233 с.
12. Бушин М.І. Ілля Шульга – історик України. Нарис життя та діяльності / Бушин М.І., Гуржій О.Г., Товстопят Л.М. – Черкаси: ЦНТЕІ, 2006. – 252 с.
13. Бушин М.І. Черкаський край в особах 1941-2001. Чорнобаївщина. Книга 13 / Бушин М.І., Десятніков І.В., Десятніков О.В. – Черкаси: ЦНТЕІ. – 2011. – 488 с.
14. Бушин М.І. Черкаський край в особах. 1941-2001. Керівники Черкаської області. Книга 11 / Бушин М.І., Єрмілов Є.П. – Черкаси: ЦНТЕІ, 2005. – 514 с.
15. Бушин М.І. Черкаський край в особах. 1941-2001. Місто Черкаси. Книга 9 / Бушин М.І., Єрмілов Є.П. – Черкаси: ЦНТЕІ, 2005. – 557 с.
16. Бушин М.І. Черкаський край в особах. 1941-2001. Місто Черкаси. Книга 10 / Бушин М.І., Єрмілов Є.П. – Черкаси: ЦНТЕІ, 2005 – 392 с.
17. Бушин М. І. Велика Вітчизняна війна 1941-1945 рр. та Черкащина. Кн. 1: Герої Радянського Союзу і повні кавалери ордена Слави / Бушин М. І., Загоріна Р. К., Лисенко А. І. – Черкаси: Вертикаль, ПП Кандич С. Г., 2005. – 329 с.
18. Бушин М.І. Черкаський край в особах. 1941-2001. Золотоніщина. Книга 2 / Бушин М.І., Ілляшенко Ю.Ю. – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2003. – 336 с.
19. Бушин М.І. Черкаський край в особах. 1941-2001. Місто Золотоноша. Книга 4 / Бушин М.І., Ілляшенко Ю.Ю. – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2003. – 208 с.

20. Бушин М.І. Мить і вічність. Уманщина. Науково-популярна серія «Обереги Черкащини». Кн. 4 / Бушин М.І., Ілляшенко Ю.Ю., Вишневецький В.С., Чубіна Т.Д. - Черкаси, 2012. - 510 с.
21. Бушин М.І. Сердце української родини. Шполянщина. Науково-популярна серія «Обереги Черкащини». Кн. 9 / Бушин М.І., Коваленко Я.Ю. - Черкаси, 2012. - 343 с.
22. Бушин М.І. Тарас Шевченко – символ Українського народу / Бушин М.І., Конон Ю.М. // Історичні і політологічні дослідження: науковий журнал. - № 3-4. - Донецьк: Вид-во ДНУ, 2005. - С. 35 - 39.
23. Бушин М.І. Українська діаспора та національна святиня / Бушин М.І., Конон Ю.М. // Науково-методичний журнал. - Миколаїв, 2005. - С. 93-96.
24. Бушин М.І. Шевченківський національний заповідник у Каневі – святиня українського народу / Бушин М.І., Конон Ю.М. // Науково-методичний журнал. - Миколаїв, 2005. - С. 48-51.
25. Бушин М.І. Черкаський край в особах 1941-2001. Кам'янщина. Книга 8 / Бушин М.І., Кукса Н.Г., Шамрай О.Г. - Черкаси: «Ваш Дім», 2005. - 312 с.
26. Бушин М. І. Витоки державності. Чигиринщина / Бушин М. І., Лазуренко В. М. - Черкаси, 2005. - 342 с.
27. Бушин М.І. Черкаський край в особах. 1941-2001. Чигиринщина. Книга 3 / Бушин М. І., Лазуренко В. М. - Черкаси: Відлуння-Плюс, 2003. - 304 с.
28. Бушин М.І. Витязь над Дніпром. Місто Черкаси. Науково-популярна серія «Обереги Черкащини». Кн. 2 / Бушин М.І., Лазуренко В.М., Лазуренко Ю.М. - Черкаси, 2012. - 285 с.
29. Бушин М.І. Земля слави козацької. Чигиринщина. Науково-популярна серія «Обереги Черкащини». Кн. 1 / Бушин М.І., Лазуренко В.М., Лазуренко Ю.М. - Черкаси, 2012. - 488 с.
30. Бушин М. І. На вітрилах державності. Особливості становлення та розквіту української державності в добу Національної революції середини XVII століття: політичний та соціально-економічні аспекти / Бушин М. І., Лазуренко В. М., Машенко І. Ю. - Черкаси: ЦНТЕІ, 2004. - 160 с.
31. Бушин М. І. Розвиток української культури в добу Національної революції середини XVII століття / Бушин М. І., Лазуренко В. М., Машенко І. Ю. - Черкаси, 2004. - 100 с.
32. Бушин М.І. Черкаси 1954-2004 / Бушин М.І., Лазуренко В.М., Машенко І.Ю., Стрижак Є.М. - Черкаси: ЦНТЕІ, 2005. - 526 с.
33. Бушин М.І. Черкаський край в особах. 1941-2001. Корсунщина. Книга 6 / Бушин М.І., Лазуренко В.М., Стрижак Є.М. - Черкаси: ЦНТЕІ, 2003. - 416 с.
34. Бушин М.І. Черкаський край в особах. 1941-2001. Дабрівщина. Книга 5 / Бушин М.І., Лисенко А.І. - Черкаси: ЦНТЕІ, 2003. - 316 с.
35. Бушин М.І. Музи над Тясмином. Кам'янщина. Науково-популярна серія «Обереги Черкащини». Кн. 7 / Бушин М.І., Скрипник Л.В. - Черкаси, 2012. - 393 с.
36. Бушин М.І. Крізь віки. Місто Канів. Науково-популярна серія «Обереги Черкащини». Кн. 3 / Бушин М.І., Тихоненко Ю.М. - Черкаси, 2012. - 366 с.
37. Бушин М.І. Пам'ять не згасне. Звенигородщина. Науково-популярна серія «Обереги Черкащини». Кн. 5 / Бушин М.І., Тихоненко Ю.М. - Черкаси, 2012. - 335 с.
38. Бушин М.І. Черкаський край в особах 1941-2001. Канівщина. Книга 15 / Бушин М.І., Товстопят Л.М., Янкова Є.М. - Черкаси: ЦНТЕІ. - 2011. - 551 с.
39. Бушин М.І. Трипільський дух літа над нами. Тальнівщина. Науково-популярна серія «Обереги Черкащини». Кн. 6 / Бушин М.І., Яшан О.О., Чубіна Т.Д. - Черкаси, 2012. - 370 с.
40. Вовкотруб Ю.М. Висвітлення подій Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років в історико-краєзнавчих дослідженнях науковців Черкаського державного технологічного університету / Вовкотруб Ю.М. // Чигиринщина в історії України. Збірник 2. Чигиринщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. Матеріали Другої історико-краєзнавчої учнівської конференції / за заг. ред. доц. В.М. Лазуренка. - Черкаси: ЦКВ ЧДТУ, 2008. - С. 33-37.
41. Гоцуляк В. В. Штрихи до творчої біографії Миколи Івановича Бушина / Гоцуляк В. В. // Особистість в історії України: Микола Іванович Бушин / за ред. д.і.н., проф. ЧДТУ В. М. Лазуренка. - Черкаси: ЧДТУ, 2013. - С. 21 - 44.
42. Гуржій О.І. До 75-річчя доктора історичних наук, професора М.І. Бушина / Гуржій О.І., Лазуренко В.М. // Український історичний журнал. - К.: Інститут історії України НАН України, 2013. - Вип. №2 (509). - С. 232-234.
43. Енциклопедія сучасної Черкащини. Т. 1 / Кер. авт. кол. Бушин М.І. - Черкаси, 2010. - 386 с.
44. Клименко Т.А. Особовий фонд Миколи Івановича Бушина в Державному архіві Черкаської області / Клименко Т.А. // Особистість в історії України: Микола Іванович Бушин / За ред. д.і.н., проф. ЧДТУ В. М. Лазуренка. - Черкаси: ЧДТУ, 2013. - С. 302-307.

45. Лазуренко В. Висвітлення історії Чигиринщини в працях наукової школи професора М.І. Бушина / Лазуренко В. // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2013. – Випуск 73 (№ 6). – С. 117-119.
46. Лазуренко В. М. Історик двох епох: Микола Іванович Бушин / Лазуренко В. М. – Черкаси: ЧДТУ, 2013. – 360 с.
47. Лазуренко В.М. Серія «Черкаський край в особах. 1941-2001» / Лазуренко В. М. // Студентський меридіан. – 2003. – № 6(7). – Червень. – С. 4.
48. Лега Ю.Г. Шляхом до державного університету / Лега Ю.Г., Бушин М. І. – Черкаси: ЦНТЕІ, 2003. – 352 с.
49. Мащенко І.Ю. Вчені Черкаського державного технологічного університету. Книга 1: Бушин Микола Іванович / Мащенко І.Ю. – Черкаси: «Відлуння-Плюс». – 2003. – 80 с.
50. Морозов А. Г. Його називали «народовольцем» / Морозов А. Г. // Особистість в історії України: Микола Іванович Бушин / За ред. д.і.н., проф. ЧДТУ В. М. Лазуренка. – Черкаси: ЧДТУ, 2013. – С. 45-60.
51. Перший директор Лисянського музею – нині ректор інституту // Добридень. Лисянський часопис. № 1 (червень) 1999. – С. 3-5.
52. Професор Микола Іванович Бушин: Україна – моя Батьківщина. – Черкаси: ЧДТУ, 2005. – 295 с.
53. Реєнт О. П. Досліджуючи краєзнавчі скарби Черкащини (до 75-річчя від дня народження професора М. І. Бушина) / Реєнт О. П. // Особистість в історії України: Микола Іванович Бушин / За ред. д.і.н., проф. ЧДТУ В. М. Лазуренка. – Черкаси: ЧДТУ, 2013. – С. 12-20.
54. С.Г. Савранський – педагог з великої літери (уклад. М.І. Бушин, Г.А. Іоніна, А.І. Лисенко. – Черкаси: ЧДТУ, 2006. – 149 с.
55. Спілка «Витоки» у краєзнавчому русі України: досягнення і перспектива / Упорядник М.І. Бушин, В.М. Щербатюк. – Черкаси: ЦНТЕІ, 2004. – 439 с.
56. Становлення української державності в XVII ст.: Богдан Хмельницький та його спадкоємці / За ред. М.І. Бушина. – К., 1998. – 272 с.
57. Українські історики ХХ століття. Бібліографічний довідник. Серія «Українські історики». – Випуск 2, Частина 1. – К., Львів, 2003. – 396 с.
58. Уманщина: історичні портрети, події, факти / Бушин М.І., Гуржій О.І., Палій А.Г. – Черкаси, 2010. – 412 с.
59. Учені Черкаського державного технологічного університету / автор.-упоряд. М.І.Бушин. – Черкаси: Черкаський ЦНТЕІ, 2010. – 480 с.
60. Хто є хто на Черкащині. Видатні земляки. Випуск перший. – К., 2005. – 159 с.
61. Черкаські історики видали посібник з історії Шевченкового краю до 50-річчя Черкаської області // Нова доба. – 2002. – 10 грудня.
62. Чубіна Т.Д. Відданий музі Клію. Штрихи до портрета професора Миколи Бушина / Чубіна Т.Д. // Особистість в історії України: Микола Іванович Бушин / За ред. д.і.н., проф. ЧДТУ В. М. Лазуренка. – Черкаси: ЧДТУ, 2013. – С. 61-81.
63. Чубіна Т.Д. Благодійний фонд «Історична спадщина»: основні засади діяльності / Чубіна Т.Д. // Історичний архів. Наукові студії: Збірник наукових праць. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип.5 – С. 169-174.
64. Державний архів Черкаської області (ДАЧО). – Ф. П-992, оп.1, спр. 646.
65. ДАЧО. – Ф. Р-5945, оп.1, спр. 22-61.

Валентин Лазуренко

Штрихи к портрету черкаского историка и краеведа Николая Бушина

В статье рассмотрены основные этапы жизни, педагогической и историко-краеведческой деятельности доктора исторических наук, профессора Николая Ивановича Бушина, проанализированы основные творческие достижения известного черкаского ученого и исследователя-краеведа.

Ключевые слова: краеведение, ученый, профессор, историко-краеведческие книги.

Valentin Lazurenko

About cherkasy historian and researcher Mykola Bushin

The basic stages of life, pedagogical, historical and regional activities of the doctor of historical sciences, the professor Mykola Bushin are analyzed in the article. The basic creative achievements of that famous Cherkassy scientist and the regional researcher are taken into consideration.

Key words: regional ethnography, scientist, professor, historical and ethnographical books.